

DAGENS FRÅGOR

Den 14 okt. 1939.

Efter de första sex krigsveckorna. I händelseutvecklingen efter den 1 september är det framför allt tre moment, som överraskat betraktaren, nämligen Polens snabba och fullständiga nederlag, Rysslands omfattande och hotfulla aktivitet samt den passivitet, som till lands såväl som i luften präglat krigföringen mellan Tyskland och västmakterna.

Sistnämnda faktum frapperade från början alla iakttagare, allra helst som det stod i den mest fullständiga kontrast till militärteoretikernas profetior om det totala krigets plötsliga inträde som det karakteristiska för alla framtida krigsutbrott. Det ledde därför genast till hypoteser, att kampen från västmakternas sida endast vore ett skenkrig i syfte att nödtorftigt rädda deras ansikte vis-à-vis Warschauregeringen och att Polens nederlag skulle bli signalen till fredens återupprättande. Dylika förmodanden syntes från början föga sannolika, då de förutsatte en ganska ofattbar politik i London och Paris. Efter Chamberlains och Daladiers senaste tal lära de knappast längre omfattas ens i Berlin utan man torde överallt hava vant sig vid tanken, att England och Frankrike mena allvar. Att deras stormaktsställning ej skulle kunna förenas med eftergift i nuvarande situation, är ganska säkert.

I själva verket torde uteblivandet av alla mer dramatiska krigshändelser knappast vara ägnat att förvåna. Vad tyskarna angår, har deras hela taktik otvivelaktigt gått ut på att söka begränsa konflikten till en lokal och riskfri uppgörelse mellan dem och Polen och att sålunda åtminstone för denna gång undvika en blodig och till sin utgång mycket litet lovande kraftmätning med västmakterna. Hitler har därför haft alla skäl att undvika allt, som kunde göra brytningen med dessa oåterkallelig. Vad åter England och Frankrike angår, är det redan med tanke på erfarenheterna från världskriget, då befästningstekniken var vida mindre utvecklad än nu, klart, att det fordras månader för att artilleristiskt och ingenjörsmässigt förbereda en generalstorm mot västvallen, om en sådan verkligen skulle ingå i general Gamelins planer.

Det återstår alltså egentligen att förklara västmakternas långt drivna passivitet i luften. För att lätta trycket mot den polske bundsförvanten voro efter Rysslands avfall kraftiga attacker mot militära och industriella anläggningar samt kommunikationslinjer i Tyskland den enda utvägen. Den officiella engelska blå boken visar också, att den polska regeringen från början uttryckte sina förhoppningar om en dylik diversion. Att den ändå uteblev, torde bero på flera skäl. För västmakterna, som från början sökt giva sitt krig en viss korsstågskaraktär, är det önskvärt att undvika att utmana neutral opinion — särskilt i U. S. A. före vapenembargots avskaffande — genom att inleda ett slags krigföring, som måste stöta hela mänskligheten för

huvudet. Hellre överlåtes detta farliga initiativ åt motparten, vilken ju har allt intresse av att skyndsamt tvinga fram ett avgörande. Vidare torde man hava önskat undvika tyska repressalier under de första krigsveckorna, medan de ömtåliga engelska trupptransporterna till Frankrike pågingo och innan ännu evakueringar och andra skyddsåtgärder hunnit fullbordas. Den part, som mänskligt att döma har tiden på sin sida, har rent militärt intet att förlora på en dylik tövan. Däremot kan det nog knappast förnekas, att Polens öde inverkat ganska avkylande på västmakternas potentiella medhjälpare på andra håll inom Tysklands aktionsradie.

Polens snabba nederlag är huvudsakligen ett rent militärt problem. När man skarpt klandrat den polska strategi, som sammandrog mycket betydande styrkor vid västgränsen och därigenom delvis möjliggjorde de framgångsrika stora tyska omfattningsmanövrerna, bör man emellertid ihågkomma, att i en konflikt, som gällde just vissa områden vid denna gräns, var av politiska skäl en annan uppmarsch knappast möjlig. Om man blottat de omstridda territorierna, hade man i och med detta lagt sakerna väl till rätta för tyska försök att genom en inmarsch plötsligt skapa ett fait accompli, vilket skulle satt Polen i en mycket ogynnsam ställning. I övrigt bör det erinras, att sakkunniga svenska bedömare redan före krigets början ansågo Polens situation såsom mycket dålig på grund av de ogynnsamma geografiska förhållandena, vilka gynnade en tysk omfattning från både norr och söder, samt den polska arméns omoderna sammansättning och utrustning. Att katastrofen skulle komma så snabbt och så fullständigt, var dock knappast väntat. Bidragande synas särskilt de tyska motoriserade förbandens arbete och det tyska flygets bekämpning av fiendens kommunikationer och marschkolonner hava varit. Behovet av ett starkt antitankvapen har fått en fruktansvärd illustration, som man hoppas ej gått förlorad på närmare håll.

I polska och västmaktskretsar har man efter sammanbrottet velat hävda, att det polska försvaret höll på att stabiliseras och ej syntes utsiktslöst, då den ryska inmarschen plötsligt ägde rum den 17 september. Denna framställning är psykologiskt och politiskt mycket begriplig, men den stämmer knappast med fakta. Redan före den 17 september var den polska försvarslinjen kring mellersta Weichsel kringgången från norr av tyska förband, som höllo på att avskära förbindelserna mellan Warschau och Brest-Litovsk. Den ryska inmarschen var sålunda ej orsaken till sammanbrottet men påskyndade det naturligtvis i allra högsta grad.

Den ur svensk synpunkt alltmer dominerande världshändelsen är dock Rysslands framträdande som erövringslysten europeisk stormakt av första ordningen. Den barriär, som skyddat oss i tjugo år och vars tillvaro anfördes som skäl för den olycksaliga försvarsraseringen 1925, har på ett par veckor vräcks överända. Världskrigets viktigaste positiva följd, Rysslands tillbakaträngande österut, har gått förlorad. Hotet hänger åter lika åskedigert över Norden som före 1914.

Mycket talar för att de tyska ledarna, då de slöto sitt nonaggressionsavtal med Moskva, hade beräknat, att dess psykologiska verkan skulle vara nog för att tvinga England att ändra politik och lämna Polen i sticket. Tyskland skulle ostört kunna lösa den polska knuten, och vänskapen med Ryssland skulle blott behöva nyttjas som fågel-skrämma. Detta hopp slog slint. Det följande händelseförloppet har visat, att Tyskland, sedan det väl invecklats i kriget, har mist sin handlingsfrihet och kommit i en position, liknande den, som Italien på senare år intagit gentemot Tyskland, eller ännu svagare. Likvidationen på några få dagar av Tysklands sjuhundraåriga intressen i Balticum ger ett skrämmande bevis på detta politiska beroende, allra helst som väl knappast någon tysk minoritet spelat en så viktig roll för tysk expansionsideologi eller rent känslomässigt stått moderlandets hjärta så nära som tyskbalterna. Vad som nu händer tyskarna i Riga och Reval, är ingenting mindre än en nationell bankrutt av oanade dimensioner. En nationell politik, som i en handvändning offerar tyrolare och tyskbalter för att annektera tjecker och polacker, bör kännas rätt pikant i gamla alltyska kretsar.

Ännu är det naturligtvis ej uteslutet, att Estland och Lettland trots de hårda villkor, som de nödgats acceptera, skola lyckas rädda sin nationella oavhängighet. Men skulle så icke bliva fallet, är det en tragedi för hela Västerlandet, om den en gång av Gustaf II Adolf dragna kulturgränsen skulle försvinna. Rent mänskligt sett vore det ett sorgespel utan like, särskilt för den, som närmare kunnat iakttaga det storverk av västerländskt stats- och kulturbygge, som det estniska folket på ett par knappa decennier trots fattigdom och yttre tryck kunnat skapa.

Av allt överskuggande betydelse ur svensk synpunkt är dock Finlands öde. De ryska krav, som meddelats minister Paasikivi, äro ännu okända. En samförståndslösning synes ingalunda utesluten, framför allt tack vare den blandning av beundransvärd fasthet och klok realism, som under dessa tunga dagar präglat finsk statskonst och finsk opinion och skänkt de andra, av ödet mer bortskämda nordiska folken en hög och lysande förebild. Genom svenskarna Söderhjems och von Borns inträde i regeringen och genom valet av förre högerledaren Paasikivi till befullmäktigat ombud i Moskva har Finlands nationella samling manifesterats. Den samfälliga nordiska demarchen i Moskva, president Roosevelts betydelsefulla vädjan och det på konung Gustafs statskloka initiativ tillkomna statschefmötet äro alla omständigheter, som trots Rysslands maktresurser och Tysklands egendomliga hållning böra underlätta en fredlig lösning. Sannolikheten synes även tala för att Stalin i nuvarande ovissa världsläge ogärna binder sig genom ett krig, som knappast skulle bliva alltför kortvarigt. Helt torde han vilja bevara fria händer för att över allt kunna draga fördel av de snabbt växlande konjunkturerna. Bessarabien och Östasien äro punkter, som i längden torde vara av större intresse för Ryssland, allra helst sedan detta redan lyckats trygga sina Östersjöintressen på det mest övertygande sätt.

En sak är viss — skulle Finland nödgas gå till kamp för sin frihet och sina livsintressen, är det icke blott sin egen utan även Sveriges sak, som det företräder.

Det plötsliga hotet östanifrån bör dock ej driva oss att helt glömma andra vanskligheter. Ryktet har velat berätta, att den ryska fram-marschen blott vore den ena hälften av en uppgörelse med Berlin, enligt vilken de övriga nordiska länderna skulle komma på Tysklands lott som något slags intressesfär. I denna form bör ryktet väl för närvarande ej tillmätas alltför stort sanningsvärde. Men däremot tyda många tecken på att de skandinaviska staterna komma att ut-sättas för mycket hård press i syfte att nödga dem att avbryta sin handel med England och inträda i ett nytt kontinentalsystem. Här stå oskattbara såväl nationella som ekonomiska värden på spel. En dylik utveckling skulle av vår statsledning och vår diplomati kräva mycket stor både fasthet och smidighet och förutsätter en initiativrik och aldrig svikande vård av vår militära och ekonomiska beredskap.

Sverige och Balticum. De senaste veckornas avgörande händelser vid Öster-sjön ha i grund förändrat de tre baltiska ländernas ställning. Huru förhållandena under den närmaste tiden än komma att utveckla sig är det redan nu uppenbart, att redan de hittills in-gångna överenskommelserna med Sovjetrepubliken äventyrat deras självständighet. Denna proklamerades av envar av de tre länderna kort efter den ryska revolutionen 1917. Under de följande åren fingo de unga staterna hårt kämpa för att bevara den nyvunna friheten mot angrepp från såväl ryska bolsjeviktrupper som tysk-baltiska fri-kårsarméer. Först genom 1920 års fredsslut erkändes republikerna Estlands, Lettlands och Litauens suveränitet; stormakternas de jure-erkännande av den sistnämnda staten kom dock först 1922.

Den förändring, som därmed inträffat i de baltiska folkens levnads-förhållanden, hälsades självfallet med stor tillfredsställelse i Sverige. Många naturliga föreningsband funnos ju omedelbart mellan vårt land och Balticum. Urgamla äro dessa förbindelser. Ett ännu le-vande, sällsamt vittnesbörd är den lilla estlandssvenska befolkningen (omkr. 7,500 personer) på Estlands nordvästra kuster och öarna där-utanför, där den varit bofast åtminstone sedan 1100-talet. Estlands liksom Lettlands öden voro knutna till det svenska väldet under dess storhetstid. Universitetet och hovrätten i Dorpat (Tartu) äro ännu le-vande vittnesbörd från denna tid. Med Litauen ha också funnits direkta historiska förbindelser ehuru under kortare tid. På grund av unionen mellan Polen och Litauen (1569) kom även detta land att vara förenat med Sverige under konung Sigismunds första tid.

De historiska skälen voro likväl icke de avgörande för de unga baltiska staternas snabba kulturella orientering mot Sverige. Den geografiska närheten förklarade en del. Vårt lands ekonomiska och kulturella standard samt dess fullständiga frihet från utrikespolitiska expansionssträvanden torde varit den huvudsakliga förklaringen.

Det första området, där ett närmande skedde, var på det rättsliga.

Från det av Gustaf II Adolf grundlagda universitetet i Dorpat riktade man en hemställan till Sverige för att få den juridiska fakultetens samtliga lärostolar besatta av svenska jurister. Därest denna hänvändelse mötts av förståelse från svensk sida, skulle sannolikt Estland och därigenom måhända hela Balticum knutits till det nordiska lagstiftningsarbetet. Särskilda förutsättningar hade förelegat härför på grund av att alla de tre staterna stodo inför den nödvändiga uppgiften att frigöra sig från den ålderdomliga oenhetliga provinsialrätten och den likaledes föråldrade ryska rätten. Men den svenska jurisprudentens företrädare förverkligade icke denna möjlighet att överföra nordiskt rättsliv till denna del av Östersjökusten. Det var endast en lärostol, i straffrätt, som under några år innehades av en svensk jurist, doktor Bjerre. Vidare ha i Dorpat lärostolar i klassiska språk, svenska språket och litteraturen, arkeologi och konsthistoria samt i Riga en lärostol i anatomi innehafts av svenska vetenskapsmän. Professuren i konsthistoria har alltjämt en svensk innehavare, den framstående kännaren av Narvas byggnadsminnesmärken, professor Sten Karling.

För det kulturella samarbetet mellan de baltiska staterna och Sverige ha ett flertal olika sammanslutningar bildats. I mitten på 1920-talet stiftades sålunda i Stockholm de tre baltiska föreningarna den Svensk-Estniska, Svensk-Lettiska och Svensk-Litauiska föreningen. De ha under de senaste åren följts av svensk-baltiska föreningar i flera av de större städerna såsom Göteborg, Malmö och Linköping. Bland de baltiska föreningarnas arbetsresultat må särskilt nämnas upprättandet av lektorat i estniska, lettiska och litauiska språken vid Stockholms högskola. År 1931 bildades den livaktiga Kommittén för kulturellt-baltiskt samarbete med riksantikvarien *Sigurd Curman* som ordförande och docenten *Adolf Schüek* som sekreterare. Kommitténs huvudsakliga verksamhet har ägnats dess »Baltiska institut», vilket har till uppgift att samla yngre vetenskapsmän från länderna kring Östersjöns kuster — och framför allt från de baltiska staterna — till gemensamma årligen återkommande studier under ledning av svenska akademiker. Beträffande dess verksamhet har *Sigurd Curman* lämnat en ingående och livfull skildring i häftet 5 av Svensk Tidskrift för i år.

För det akademiska samarbetet mellan Sverige och Balticum har vidare gjorts en god insats av Svensk-Baltiska studentföreningen i Stockholm. Den grundades 1936 av några unga studenter i Stockholm, bland dem de entusiastiska vägrödjarna för det svensk-baltiska studentsamarbetet, fil. kand. *Ake Adlers* och fil. stud. *Ake Kromnow*. Föreningen har i hög grad lyckats utveckla studentutbytet i olika avseenden. 1937 anordnades sålunda i Stockholm en månads studiekurs för yngre socialekonomer från de baltiska staterna samt en studieresa till Balticum. Hittills ha hållits två svensk-baltiska studentkonferenser i Riga och Stockholm, varvid svenskan varit det officiella förhandlingsspråket. På den sista konferensen beslöts bl. a.

att verkställa en större utredning angående det akademiska samarbetet efter mönster av fil. lic. *Gerhard Hafströms* utredningar om det nordiska akademiska samarbetet.¹

Bland de baltiska sammanslutningarna i Sverige bör vidare nämnas den för två år sedan bildade *Baltiska Stiftelsen*, vars kapitalbehållning överstiger 35,000 kronor. Stiftelsen har till uppgift att på skilda områden utveckla och understödja vårt lands förbindelser med de baltiska staterna.

För att på olika områden stödja den estlandssvenska befolkningen verkar sedan flera år tillbaka det inom Riksföreningen för svenskhetens bevarande tillsatta *Estlandsutskottet*. Dess ordförande är förgrundsmannen för det baltiska arbetet i Sverige, riksantikvarien *Curman*; sekreterare är lic. *Hafström*. Utskottet har i samråd med den estlandssvenska kulturorganisationen *Svenska Odlingens Väänner* främst inriktat sig på att understödja de estlandssvenska bildningsanstalterna, nämligen gymnasiet i *Hapsal*, folkhögskolan i *Birkas* och de 19 estlandssvenska folkskolorna. Till såväl gymnasiet som folkhögskolan utgår årligen svenskt statsunderstöd på tillhoppa 20,000 kronor. Utskottet har därjämte inriktat sig på att anskaffa stipendier åt de från gymnasiet utexaminerade estlandssvenska studenterna för att möjliggöra dessas studier vid universitetet i *Tartu*. Därigenom kan från estlandssvenskarnas egna led underhand fyllas svenskbygdens behov av präster, lärare, kommunalsekreterare, agronomer m. m.

I detta sammanhang böra nämnas de genom *Nathan Söderbloms* vittfamnande ande grundade nära förbindelserna mellan svenska statskyrkan och den estniska protestantiska kyrkan. Dennas primas invigdes sålunda till sitt ämbete av den svenske ärkebiskopen. Flera rikssvenskar, bland vilka särskilt må nämnas prosten *Karl Nilsson* och kyrkoherden *Sven Danell*, ha med framgång verkat i Estlands svenskbygder. Numera innehavas alla kyrkoherdetjänsterna av estlandssvenska prästmän.

Även i *Balticum* finnas ett flertal sammanslutningar, som verksamt arbetat på att stärka de kulturella förbindelserna med Sverige. Bland dem må särskilt nämnas *Svensk-Estniska samfundet* vid *Tartu* universitet, vars initiativtagare är den kände svenskvännen professor *Gustav Suits*. Samfundet ger ut en årsbok »*Svio-Estonica*», vilkens ur vetenskaplig synpunkt värdefulla bidrag belysa gemensamma drag i Sveriges och Estlands historia. Samfundet har vidare under ledning av sin nuvarande ordförande professor *Per Wieselgren* påbörjat utgivandet av ett svensk-estniskt lexikon.

I denna korta översikt bör också nämnas arbetet för att sprida det svenska språket i *Balticum*. Vid universitetet i *Tartu* finnes såväl en professur i svenska språket och litteraturen (innehavare professor *Wieselgren*) som ett lektorat i svenska språket (lektor, fil. mag. fru *Greta Wieselgren*). Vid universitetet i *Riga* och *Kaunas* finnas lika-

¹ Tryckta i *Nordisk tidskrift* 1935 och 1939.

ledes lektorat i svenska språket. Intresset för detta har under de senaste åren starkt stegrats; lektorerna i Tartu och Riga ha sålunda haft icke mindre än omkring etthundra elever.

Det svensk-baltiska kulturella samarbetet har till en början utslutande uppburits av det privata initiativet. Till dem, som tidigast insåg betydelsen av de baltiska randstaternas frigörelse från Ryssland och Sveriges mission i detta område vid Östersjön, hörde den klarsynte och varmhjärtade Verner Söderberg, som hade många personliga relationer i dessa länder. Det kulturella samarbetet har ända från början i första hand haft framsyntheten och entusiasmen hos enskilda att tacka. Den stora svenska allmänheten har stått ganska främmande därför. Statsmakterna ha dock med tiden på ett glädjande sätt verksamt bidragit till utbyggandet av de kulturella förbindelserna. Detta arbete har haft till mål att på det kulturella området allt närmare förena Balticum och Norden. Det har skett i känslan av att de baltiska länderna ha en betydelsefull uppgift att fylla som den västerländska kulturens utposter mot öster. En stark grund har redan nu lagts för att bygga vidare på detta kulturarbete, som har såväl nationell som internationell syftning. Möjligheterna att fortsätta detta arbete bli givetvis i hög grad beroende av den närmaste tidens händelser i Balticum. Dessa emotses här i Sverige med spänt intresse. Ty de beröra stater, vilkas framtida förhållanden ur många synpunkter för såväl Sverige som den västerländska kulturkretsen äro av stor betydelse.

Det ryska hotet mot Indien. Den 3 oktober utsände japanska telegrambyrån Domei ett meddelande om stora ryska truppkoncentrationer i provinsen Sinkiang, tidigare Kinas västligaste provins, men sedan början av 1938 en autonom sovjetrepublik Uighuristan under rysk egid. Samtidigt meddelas, att truppkoncentrationer också ägt rum i Ryska Turkestan, framför allt i Samarkand, samt att mindre ryska enheter överskridit afghanska gränsen för att rekognoscera terrängen mot Hindukush, för en senare rysk framryckning mot Khaiberpasset vid Indiens nordvästgräns.

Telegrammets tillförlitlighet är knappast alltför stor, och det kan mycket väl vara utsänt i syfte att utröna, hur England och den engelska pressen skulle reagera inför dessa perspektiv. Vad man däremot kan fråga sig är, om ett ryskt infall i Indien genom Afghanistan verkligen ligger inom möjligheternas gräns.

Det är ett känt faktum, att den tsarryska politiken ända sedan 1860-talet, efter de stora ryska framgångarna i Centralasien, uppsatte som sitt mål att erövra Indien. Särskilt från 1880-talet och fram till början av världskriget var den engelska och ryska rivaliteten i Centralasien och Afghanistan stor, och engelsmännen betalade stora subsidier till emiren av Afghanistan i avsikt att få behålla detta senare land som en buffertstat mellan Indien och Ryska Turkestan. Den ryska militära och politiska litteraturen från denna tid, som behandlar problemet Indien, är synnerligen uppriktig om den ryska

Tvärstreckad linje = järnvägslinje.

Streckad linje = genomfartsvägar i Afghanistan.

politikens önskemål och syften. Titlar som »Den ryska arméns tåg till Indien» och »Är det lätt att erövra Indien?», båda från 1886, och general Soboleffs skrift från 1901 »Är en rysk invasion i Indien möjlig?» tala sitt tydliga språk och behöva inga vidare kommentarer. På engelskt håll är den militärt-politiska litteraturen från samma tidsavsnitt lika rikhaltig och boktitlarna röja, att man tog det ryska hotet på allvar. Det engelska svaret på detta hot blir för övrigt utbyggandet av Indiens nordvästgräns till en dåtida motsvarighet till en Maginot-linje, i vilken i synnerhet Khaiber-passet väster om Peshawar i nuvarande North-West Frontier Province spelar en synnerligen viktig roll.

De dåtida ryska planerna för en erövring av Indien måste innefatta en marsch genom afghanskt territorium, ehuru även möjligheterna att sända trupper till Indien via Pamir och Chitral allvarligt diskuterades. Den bekante ryske generalen Skobelev uttryckte 1882 som sin mening, att en erövring av staden Herat i nordvästra Afghanistan vore det oundgängligaste steget. Han skriver vid denna tid: En europeisk stat (d. v. s. Ryssland) med en armé i

Herat med fronten mot sydost skulle draga hela Indiens uppmärksamhet till sig. Här ligger den moraliska betydelsen av att ockupera Herat. Det är ej heller utan orsak som engelska experter, vilka väl känna Indiens förhållanden, ha uttryckt som sin mening, att om en mäktig fiende skulle intaga Herat med en stark armé, så skulle den engelska armén i Indien vara till hälften slagen, innan den hunnit avlossa ett enda skott.

Herats stora betydelse låg däri, att staden var ytterligt lämplig som bas för ett infall i Indien. Den ligger i en bördig dal, som kunde producera tillräckligt med brödsäd och foder för armén och hade vidare tillräcklig tillgång till vatten. Staden fick också tidigt namnet »nyckeln till Indien», en benämning som emellertid senare överförts på Khaiber-passet. Från Herat fanns det två möjliga vägar till Indien: den ena ledde över Hindukushs bergpass och via den afghanska huvudstaden Kabul fram till Khaiber-passet och Peshawar i Nordvästindien, den andra över staden Kandahar i sydöstra Afghanistan till den brittisk-indiska gränsen väster om Quetta i Belutshistan. Den senare vägen var den lättaste för en invasionsarmé, då den till största delen ledde genom högslätter och grusöknar utan svåra nivåskillnader.

Därigenom att Afghanistan vid denna tid i själva verket var ett engelskt protektorat, kunde engelsmännen möta det ryska hotet redan på afghansk mark genom omfattande försvarsanstalter. Bl. a. befästes Herat, så att det var i stånd att uthärda en belägring, tills hjälp söderifrån hann att anlända.

År 1939 äro emellertid förhållandena avsevärt förändrade. England förlorade i det s. k. tredje afghansk-engelska kriget 1919 sin ledande ställning i Afghanistan och den sedermera så ryktbare kung Amanullah förde en klart sovjetvänlig politik ända fram till sitt fall 1928. Afghanistan har därefter visserligen uppgivit sin sovjetvänliga inställning, men England har dock ej kunnat återvinna sin forna position i landet. Det engelska försvaret av Indiens nordvästgräns har därför uteslutande måst koncentreras till indiskt territorium.

I händelse av en rysk-engelsk konflikt och ett ryskt försök att tränga ner i Indien är Afghanistans ställning ganska förtvivlad. Det torde icke kunna hålla ut länge mot en så övermäktig fiende som Sovjetryssland, även om man nu med största sannolikhet kan säga att ett fullständigt erövrande av landet måste bli en oerhört svår uppgift, då det tack vare sin karaktär av bergland i hög grad lämpar sig för ett guerillakrig. Förloppet kan säkerligen förutsägas bli likt det italiensk-abessinska krigets. Den afghanska armén är icke överväldigande stor. Enligt senaste uppgifter utgöres den i fredstid av 60,000 man organiserade i två armékårer, 7 blandade divisioner, varav 4 infanteridivisioner samt en artilleridivision och en division intendentur. Landet förfogar vidare över några få flygplan med ett mindre antal officerare, av vilka några ha utbildats i Europa. Huvudmassan av den afghanska armén består i krig av irreguljära trupper från de olika stammarna i bergen. Dessa trupper äro numera till

stor del utrustade med moderna europeiska vapen, men kunna dock knappast användas för annat än guerillakrig.

De ryska trupperna torde därför knappast möta något allvarligare motstånd vid en eventuell marsch genom Afghanistan, då deras överlägsenhet med mekaniserade vapen dessutom är absolut.

Liksom på 1880-talet och tiden därefter ligga nu två huvudvägar öppna för en invasionsarmé från norr och nordväst. Den kortaste vägen går över passen i Hindukush. Från Kelif och Termez på ryskt område, belägna vid en bibana till den transkaspiska järnvägen, som löper längs den afghanska gränsen vid Amu-darja, gå vägar genom ett sandökenområde till Mazar-i-Sharif, huvudstaden i Afghanska Turkestan. Härifrån går en väg, öppen för motor-trafik, till huvudstaden Kabul. Vägen är emellertid icke anlagd med omsorg och är därför så gott som ofarbar under november—maj, då de ständiga regnen förvandla den till ett veritabelt gungfly. Uppe i Hindukush passerar den en rad svåra pass. Det bäst utbyggda är Shibarpasset (2,700 m. ö. h.). Vägen är här lagd i slingsystem, men krökarna är så tvära att en ordinär lastbil icke kan taga dem utan ett flertal backningar. Uppe i passen i Hindukush skulle för övrigt säkerligen det afghanska guerillakriget sätta in med all kraft och med utsikter till framgång. Att förflytta större trupperheter över denna väg till Indien är säkerligen uteslutet. Den har emellertid den fördelen att vara den kortaste vägen till indiska gränsen. Sträckan från den afghanska gränsstationen Patakissar mitt för Termez till Kabul är 506 till 617 km., beroende på vilka pass som väljas i Hindukush. Här-till kommer så sträckan från Kabul över Djalalabad till Landi-khana vid mynningen av Khaiberpasset, vilken är 252 km. I runt tal blir därför hela vägsträckan 80 svenska mil.

Den lättast framkomliga vägen för en motoriserad armé är utan tvivel den andra, den som leder över Herat och Kandahar. Här är utgångspunkten på ryska sidan ändstationen Kushka, som ligger vid en bibana, likaledes till den transkaspiska järnvägen. Härifrån går en 121 km. lång väg med lättare stigningar, som är relativt lätt farbar för motorfordon till Herat, den forna nyckeln till Indien. Från Herat löper vägen huvudsakligen genom grusökenområden till Kandahar, i runt tal 700 km., och slutligen återstår sträckan Kandahar—Chaman vid indiska gränsen, som är 106 km. Denna har sedan länge varit öppen för motortrafik. Sammanlagda vägen är här alltså omkring 90 svenska mil. Trots att denna väg liksom övriga afghanska vägar av afghanerna själva betecknas som huvudvägar och lämpliga för motortrafik äro inga av dem anlagda med någon omsorg utan endast nödtorftigt utstakade. Vägen Herat—Kandahar leder emellertid genom torra och ökenartade områden med relativt fast grund, och en motoriserad armé torde utan större svårighet kunna taga sig fram här oberoende av anlagd väg eller ej. På denna väg äro utsikterna för ett afghanskt guerillakrig också ganska små, då terrängen är öppen. I fall av ett genomtåg torde denna väg komma i första rummet.

Med den utveckling, den moderna tiden medfört å det militära området i fråga om transportmöjligheterna med motoriserade förband, torde ett ryskt tryck på Indien betyda den allra största fara för de trupper, som under engelskt befäl försvara Indiens nordvästgräns. En väl förberedd rysk genommarsch genom Afghanistan synes kunna ske ganska snabbt icke minst under stöd av flyget. En annan sak är, att denna armé troligen endast med stora svårigheter skulle kunna taga sig genom befästningarna i nordvästra gränsprovinserna i Indien, dit engelska förstärkningar bl. a. från Australien snabbt kunna förflyttas.

Det är säkert icke förmätet att antaga, att underhandlingarna i Moskva mellan turkiske utrikesministern Saracoglu och Molotov även beröra den s. k. Saadabad-pakten av 1937 mellan Turkiet, Irak, Iran och Afghanistan, som är ett visst hinder för en eventuell rysk marsch mot Indien, även om den icke förpliktar Turkiet att ingripa på Afghanistans sida vid en neutralitetskränkning. Den närmaste framtiden får utvisa, om icke dragkampen mellan Ryssland och England kommer att ha efterverkningar ända bort till Indiens gräns.

Västmakternas propaganda- Den engelska propagandan under världskriget 1914—1918 står som ett mönster för allt vad som senare åtgjorts i branschen. Var det inte med detta vapen ententen vann världskriget? Lord Northcliffe och hans män underminerade tyskarnas moral både vid fronten och bakom. »Även vi hade en propaganda men engelsmännens var bättre.» De korta och bittra orden äro en f. d. tysk frontkämpes. Den engelska propagandan i U. S. A. bidrog kanske mera än något annat att dra de till en början så likgiltiga Staterna med i den stora kampen, som därmed avgjordes på känt sätt.

Man var inte så noga om medlen, men propagandan var effektiv. »Jag var skolflicka under förra kriget. Då fingo vi lära oss, att tyskarna målmedvetet slog ihjäl kvinnor och barn. Det tro många amerikaner än i dag, och därför hata de inte bara Hitler, utan själva tyska folket.» Strax före krigsutbrottet yttrades dessa ord av en fint bildad amerikansk dam, som nyss anlät till vår världsdal.

Denna skickliga, hänsynslösa och effektiva propaganda har som bekant bl. a. varit det medvetna mönstret för Hitler och hans män. Vart de kommit med propagandans hjälp vet hela världen. Den som intresserar sig för historiens ironi har här ett remarkabelt fall att fundera över. Det groteska i situationen förökas om man besinnar, att rollerna för ögonblicket synas vara ombytta. Så mycket är i varje fall säkert, att den engelska propagandan hittills på ett bokstavligen häpnadsväckande sätt underträffat alla förväntningar. Däremot får det ännu anses ovisst om den tyska utlandspropagandan i och för sig kan sägas förtjäna beröm. De tidningsartiklar och annat tryck, som då och då droppar ned i ens brevlåda, äro egentligen varken bättre eller sämre än motsvarande engelska. Men åtskilliga åtgärder som

tyskarna vidtagit, t. ex. att prompt låta utländska korrespondenter på ort och ställe få övertyga sig om att vissa av fiendens påståenden äro lögnaktiga — att Friedrichshafen finns kvar, att Kiel är oskadat, att Prag är stilla o. s. v. — måste anses vara synnerligen väl beräknade. Det som framför allt gjort de internationella journalisterna benägna att åtminstone preliminärt ge den tyska propagandan ett högt betyg, är att ett diktaturland visat sig villigt att ge pressen vida bättre arbetsvillkor och arbetsmaterial än det demokratiska England. Där leker man Hemliga Svensson alldeles som i vårt eget civila och militära Grönköping; man hemligstämplar i parti och minut och undertrycker nyheter som var och en har eller kan få reda på. Allt detta har efter några veckors häpen tystnad med största kraft och öppenhet påtalats inte bara i engelska parlamentet utan överallt i världspressen, inklusive vår egen.

Men varför? Huru kan det ske, att den engelska propagandan plötsligt visar sig så valhant skött och så genomgående bedräglig?

Svaret är inte alldeles lätt att ge. Det är emellertid inte därför, att engelsmännen, vilket ju kunde ligga ganska nära till hands att antaga, hittills i genomsnitt haft mindre goda nyheter att förtälja än fienden. Ty mycket av vad som klandrats — ja det allra mesta — av den engelska propagandans brister består i klumpigheter i själva nyhetsförmedlingen», i planlöst fördröjande av nyheter, i trakasserier mot tidningsmän och allmänhet o. s. v. Den intellektuella osmidigheten visade sig också flagrant i de första över Tyskland nedkastade flygbladen, d. v. s. på ett så tidigt stadium, att några krigsnyheter i form av vinster resp. förluster ännu knappast existerade.

För det andra är det inte heller därför att engelsmännen skulle vara oförberedda. De rustningar, som med verklig intensitet förts i många månader före krigsutbrottet, innefattade även upprättandet av ett »upplysningsdepartement», eller rättare stommen till ett sådant. Detta skedde med officiell början i juni detta år.

En god del av förklaringen till att det gått som det gått synes emellertid ligga just i realiserandet eller rättare sagt förfuskandet av denna plan, och autentiska upplysningar om på vad sätt detta skett får man, låt vara huvudsakligen antydningssvis, i den korta men talande första debatten i parlamentet den 15 juni och i pressen de följande veckorna.

Meddelandet om den nya organisationens tillkomst gavs under den sedvanliga frågetimmen. För spörsmålen stodo, tydligen på förekommen anledning, en talare från oppositionen och en från regeringsidan. Svarande var premiärministern själv. Han förnekade strax att fråga vore om upprättande av ett propagandadepartement. Mening vore i stället att samla den redan existerande brittiska upplysningsverksamheten i utlandet under enhetlig ledning. Det funnes skäl att antaga, yttrade Mr Chamberlain, att de åtgärder som redan vidtagits — på det kulturella och pedagogiska området genom British Council, samt för spridandet av riktiga upplysningar och motverkande av felaktiga utländska upplysningar genom radion, pressen

och på annat sätt — varit åtskilligt mer effektiva än allmänheten torde anse, men att regeringen icke förty menade att effektiviteten skulle betydligt ökas, om ledningen vore samlad hos en speciell avdelning av utrikesdepartementet. En sådan skulle alltså upprättas. Dess namn skulle bli *Foreign Publicity Department*, och dess chef, dock lydande under den parlamentariske understatssekreteraren, skulle bli Lord Perth. Om och när landet råkade i ett större krig ämnade regeringen genast upprätta ett upplysningsministerium med en kabinetsminister i spetsen och vid hans sida en »Director-General», motsvarande de övriga främsta departementens permanenta chefer. Till denna plats vore Lord Perth designerad, och han och andra hade redan uppgjort förberedande planer för den händelse ministeriet skulle behöva upprättas. Det skulle alltså blott verka i krigstid; i fredstid hade det, sedan planerna färdigställts, blott att existera som en ramorganisation.

Debatten var som vanligt under frågetimmen helt lakonisk, men inte desto mindre är den verkliga upplysande — för hur litet man väntade och vad man fruktade av denna allt utom originella nyhet. Minst uppseende väckte kanske ett påpekande av att mot denna sannskyldiga Liliput-inrättning stod Tysklands propaganda, vars kostnad värderades till 20 miljoner pund (nära 400 milj. kronor) årligen. Den mot regeringen särdeles oppositionelle exministern Duff Cooper föreslog också någon tid senare i pressen, att England ofördröjligen skulle anordna ett propagandafälttåg på basis av 100 miljoner pund årligen!

Huvudpunkten i debatten var för det första oppositionens och pressens önskan att för all del undgå ett verkligt propagandadepartement. Oppositionsledaren Mr Greenwood lät mycket ängslig på denna punkt. Ingen konkurrens med pressen, ingen konkurrens om själarna, ingen likhet med diktaturstaterna! Mr Chamberlain lovade och försäkrade, att intet dylikt vore påtänkt.

För det andra skiner det tydligt igenom ordsnittet, att litet var insåg svagheten i det nya arrangemanget, särskilt beträffande personal och chefskap.

Kommer någon verklig expert på pressfrågor att knytas till avdelningen? frågade inledaren. Chamberlains svar: Så vitt jag vet har något sådant förslag icke varit framställt till övervägande.

Fråga: Kommer premiärministern att ta det under övervägande då avdelningen upprättas? Svar: Jag anser det bäst att först organisera avdelningen och sedan överväga frågan.

En senare fråga lydde: Vad slags tidigare erfarenhet av press och publicitet har Lord Perth att åberopa som merit för posten? Svaret är en vag hänvisning till hans erfarenhet som Folkförbundets generalsekreterare.

Mr Greenwood's sista fråga lød: »Är det meningen att, oavsett vem som skall vara titulär chef för upplysningsavdelningen, denne skall få effektivt stöd av erfarna, kompetenta tidningsmän *who understand sound publicity?*» Svar: »Jag anser det icke nödvändigt att direkt ta

in journalister i en avdelning av utrikesministeriet. Men naturligtvis måste det var intim kontakt mellan avdelningen och journalistiken.»

Tilläggas bör, att pressen i gemen hälsade nyheten med mycket behärskad entusiasm och kommenterade personvalet med — låt vara artig — skepticism.

Halvhet, rädsla, högfärd och blind tilltro till att var och en (engelsk gentleman) som får ett ämbete skall kunna sköta det, präglar från början myndigheternas åtgärder i denna fråga. Vid den väldiga ansvällning avdelningen genomgick vid sin förvandling till *Ministry of Information* — från 90 à 100 man till efter vad det uppges bortåt 1,000 — har det hela tydligen inte blivit bättre. Själv en pensionerad gentleman tycks Lord Perth ha samlat omkring sig en skara f. d. högre officerare och ämbetsmän, solitt okunniga om sina nya uppgifter; förmodligen i besittning av common sense men ej i så hög grad att de kunnat undvika rent upprörande missgrepp. Informationsministeriets debut har också blivit en världsskandal.

Nu söker man reparera skadorna. Lord Perth är avkopplad. En viss Lord MacMillan har övertagit ledningen. Någon Northcliffe är han emellertid tydligen ej. Som främste journalistiska expert har man lyckats engagera Lord Camrose, mannen som sedan 1928 ökat *The Daily Telegraph's* upplaga från 85,000 till 760,000 — utan att sänka bladets nivå. Är han mannen som skall göra't?

I Frankrike inrättades genom en presidentförordning av den 29 juli ett motsvarande ämbetsverk: generalkommissariatet för upplysning. Det lyder direkt under konseljpresidenten. Generalkommissariaten har att organisera, utveckla och samordna alla slag av fransk upplysnings- och andlig expansionsverksamhet. Närmare bestämt blev han chef för den redan förefintliga informations- och propagandaverksamheten och för filmkontrollen samt dessutom för radion. Denna koncentrerades nämligen genom en samtidigt utfärdad förordning i statens hand.

Till generalkommissarie utsågs M. Jean Giraudoux, hög tjänsteman i utrikesministeriet, briljant begåvning och mest känd som spirituell dramatiker.

Det franska »propagandaministeriet» har i motsats till det engelska icke låtit mycket tala om sig, vilket omdöme naturligtvis är menat som beröm. Likaledes i olikhet med den engelska kollegan torde den franske propagandachefen ägna huvudparten av sin uppmärksamhet åt den inre fronten. Allmänt observerad är bland annat den skickliga »upptrissningen» av Frankrikes främste ledare, Edouard Daladier.

Legenden Att Sverige har en utrikespolitik, är ett faktum som **om Sverige.** börjat få kuslig aktualitet t. o. m. för svenska folket självt. Och ganska uppenbart har det även blivit, att vårt internationella anseende — vilket på sina håll är oförtjänt stort — i nuvarande läge är en tillgång, vars tillgodogörande kan bli av vital betydelse. Så mycket mera uppenbart bör det därför vara, att vården om detta

anseende icke är någon partifråga, utan en gemensam nationell angelägenhet.

Det har i detta avseende syndats från olika håll: både av vissa bland våra högerradikaler, med andlig mantalsskrivningsort i Berlin, och av åtskilliga vänsterradikaler av samma typ som den herostratiskt ryktbara kretsen kring »Nordeuropa». Å ömse sidor har man dragit sina inrikespolitiska klagomål inför internationellt forum och därvid använt sig av ansvarlösa överdrifter, vilka varit föga förmånliga för vårt lands ställning och diplomati. Det är lika betänkligt, att svenska talare och publicister på tysk botten utmålade sitt fosterlands regim såsom en skapelse av dekadenta storkapitalister, marxister och folkfrontare, som att andra av deras kolleger underhållit engelsk och fransk press med utomordentligt löst grundade påståenden om nazistisk infiltration i svensk överklass. Båda delarna kan kosta svenskt näringsliv åtskilligt under framtida traktatförhandlingar, även om inga värre konsekvenser skulle inträda.

De mest rosenröda och idylliska bilderna ur svenskt samhällsliv ha emellertid reserverats för amerikansk publik. Alltsedan Marquis Childs gav sin välmenta men tyvärr mycket ovederhäftiga skildring i »Sweden — the Middle Way» har man på andra sidan Atlanten ägnat oss en rörande beundran. Huvudorsaken är helt säkert, att vårt land visat sig i stånd att bemästra just några av de problem, som i U. S. A. ter sig allra hopplösast: arbetsmarknadens, den sociala omvårdnadens och prissättningens, utan att behöva tillgripa några heroiska åtgärder. Rader av amerikanska vetenskapsmän ha besökt Sverige, och man kan helt säkert våga hoppas, att de till sitt hemland skola medföra en nyförvärvad sakkunskap, som bl. a. även skall sätta dem i stånd att framdeles avvärja skildringar av samma slag som Childs' och att företräda en verklig kännedom om Skandinavien, varförutan vårt ovanliga anseende i Förenta Staterna ej kan bli annat än en modesak. Det kan nämnas, att en i stort sett mycket vederhäftig upplysning om Sverige lämnades i *The Annals* majnummer 1938, i vilket en rad svenska författare behandlade olika »social problems and policies in Sweden».

Tyvärr måste man emellertid även konstatera, att vissa svenska politiker m. fl. på senare tid icke dragit sig för att härvidlag söka fiska i grumligt vatten. Genom en delvis systematisk propaganda har man sökt anknyta detta intresse för Sverige till det politiska parti, som just nu är härskande hos oss, och intalat den amerikanska publiken, att det goda förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare är herr Gustav Möllers förtjänst, eller att frånvaron av slumkvarter i Stockholm beror på professor Myrdals befolkningspropaganda eller herrarna Ströms och Höglunds bostadspolitik. Det är svårt att inse, vad dylika försök skola tjäna till, om icke till att göda den enskilda fåfängan hos vederbörande. Likaledes är det beklagligt, att man i Amerika fått så orimliga föreställningar om konsumentkooperationens betydelse i svenskt samhällsliv; en amerikansk besökare, som Erinras om det för varje svensk självklara faktum, att Landsorganisa-

tionen är en långt mäktigare sammanslutning än Kooperativa Förbundet, gripes ofelbart av förvåning. Här är dock orsaken lätt att konstatera: konsumentkooperationen har en älskvärd och språkkunnig personal, som gärna tar hand om främlingar för att visa dem omkring — och det kan ju egentligen ingen säga något ont om, hur mycket man än kan beklaga de felaktiga föreställningar om proportionerna, som därefter uppstå i vederbörandes bild av svenskt näringsliv. Huvudansvaret faller här på företrädarna för andra ekonomiska grupper, vilka i någon mån försummat värdskapets plikter. Slutligen ha ej ens våra regeringsledamöter helt kunnat avhålla sig från att driva valpropaganda inför utländsk publik. I ett för övrigt sällsamt instruktivt och intresseväckande föredrag vid de amerikanska sommarkurserna i år tillät sig finansministern att utan egentligt sammanhang med framställningen i övrigt göra ett föga tilltalande utfall mot de svenska försvarsvännerna, och statsrådet Möller låter bl. a. sina utländska besökare få veta, att den stora pensionsreformen genomfördes mot starkt motstånd från borgerligt håll. De som äro satta att representera sitt land som helhet borde hålla sig för goda för dylikt, också om enklare partigångare icke kunna förmås att avhålla sig därifrån.

Spörsmålet saknar ej betydelse. Ingen kan med visshet förutsäga, att den nuvarande svenska regeringen blir evigt bestående. Synnerligen olyckligt vore det därför, om de sympatier, vilka svenska folket som helhet lyckats vinna utomlands, skulle äventyras vid ett partipolitiskt systemskifte av det ena eller andra slaget. Det kan inom en nära framtid — eller också senare — bli av vikt, att de icke förslösats. Den hänsyn, som under det pågående kriget visats för amerikansk opinion, gör det sannolikt, att de stridande kunna draga sig något för att vidtaga alltför våldsamma övergrepp mot en stat, som på andra sidan Atlanten har ett särskilt gott rykte — oavsett att det i kritiska tider alltid är av största vikt att bevara ett gott förhållande till världens mäktigaste neutrala rike.

»**Nihilismens revolution.**» Det saknas förvisso icke böcker om den tyska omstörtningen. Emigranter, journalister och resenärer ha avlagt snart otaliga vittnesbörd. Den officiella och auktoriserade utläggningen har icke heller uteblivit. Mycket har varit suspekt. Emigrantlitteraturen är icke en klar källa, den officiella förkunnelsen har tydligen en långt driven kärlek till Plato och resenärerna ha icke alltid haft önskvärd förtrogenhet med det land och folk de velat skildra. Framför allt: ytterst få av dem, som ställt sig kritiska, ha haft tillfälle att verkligen lära känna den nya regimens ledande män och att arbeta med dem.

Hermann Rauschning¹ känner det varom han talar. Han är tysk, har varit nationalsocialist och har kommit i nära beröring med ledaren och dennes omgivning. Emigrant? Ja, men icke av det vanliga

¹ Hermann Rauschning: Nihilismens revolution. Natur och Kultur.

slaget. Han synes tvärtom tillhöra de sällsynta människor, som frivilligt avstå från makt och ställning därför att de icke vilja ha del i vad de anse som brott mot det egna folket. Tydligt är att han hyser varm kärlek till sitt land, utan att därför betrakta kringliggande länder som erövringsobjekt. En sådan mans vittnesmål kan i varje fall och mer än de flestas vara värt ett kort referat.

Rauschnings uppfattning av nationalsocialismen antydes redan genom bokens titel. När ledaren kallar nationalsocialismens triumf för en seger för den nya ordningen, frågar Rauschning, vad det är för en ny ordning. Han besvarar själv frågan. Den nya ordningen är ingenting annat än rörelse, en ständig dynamism. Det är likgiltigt, om man uppfattar den som social revolution eller världsrevolution eller det ständiga kriget. Nationalsocialismen gör tabula rasa med alla traditionella andliga värden. Det finns intet, som kommer att förskonas från ödeläggelse. Man har använt andra metoder än bolsjevikerna. Man har inte i samma grad skridit till fysisk förintelse. Men resultatet är detsamma. Nationalsocialismen är en rent destruktiv kraft och dess väsen är den rena nihilismen. Den saknar all moral i djupare mening och alla principer.

Det enda mål rörelsens ledande män verkligen syfta till är den egna självhävdelsen. Alla samhällselement måste därför likriktas och allt tänkbart motstånd skoningslöst krossas. Kampen mot intelligensen och den fria vetenskapen beror ingalunda av något mindervärdighetskomplex, utan kommer från den klara insikten, att den fria anden är nationalsocialismens dödsfiende.

Det ledande skiktet är icke någon social eller kulturell elit. Den nationalsocialistiska eliten sammanbindes av doktrinlösheten och sammanföres av de valda kampmedlen. Vår kamp är den egentliga urvalsfaktorn, säger man. Kallade äro de, som icke tänka eller ens känna borgerligt. Att ha gått under i sin borgerliga existens var under kampåren före omstörtningen icke något, som talade mot ledaregenskaper i revolutionär mening. Tvärtom. Den äkta desperadon har ingenting att förlora, men allt att vinna. När eliten i verkligheten tjänar sig själv och sig allena, tror den sig eller föregiver den sig tjäna det allmänna bästa. Men då kampmetoderna äro urvalsmetoder, komma de hänsynslösaste, de starkaste fram. Några moraliska hämningar få icke finnas, absolut skrupelfrihet och förmåga att snabbt slå till äro de utmärkande kännetecknen. Det är naturligtvis icke den officiella förkunnelsen, men det är den hållning, som konsekvent intages. Den effektivaste ingrediensen är en hård vilja, beredd till allt.

Det är av utrymmesskäl icke möjligt att återgiva Rauschnings skildring av skedet före revolutionens genombrott eller hans intressanta analys av arméns ställning förr och nu. Men däremot skall i stark förkortning angivas hans svar på frågan, hur eliten hävdar sig.

Man kan sammanfattningsvis hänvisa till tre medel: propaganda, övervakning och terror. Dessa tre faktorer förenas i en mästerlig *taktik*.

Till propagandan får man hänföra kulten för ledaren. Denne fram-

ställes inför massorna medvetet och avsiktligt som en gud. Ledaren skall vara den ende räddaren för Tyskland.

Men propagandan har också en »världsåskådning» till förfogande, eller rättare sagt en mängd disparata element till världsåskådningar. Det vore naturligtvis omöjligt att hålla massorna i rörelse och göra stor politik, om det icke funnes myter eller ideologi. Den national-socialistiska »världsåskådningen» är emellertid ett »pälsverk med tusentals flikar och stycken av vilda och tama djurs fällar». Från alltyskarna har man tagit den folkliga och raspolitiska åskådningen, från de tysknationella statliga traditionselement och föreställningar om det tyska soldatlivet med dess traditioner och från socialismen en radikal nyordning av samhället. Allt detta kan ordnas som kuliser och växla alltefter de agerandes syftesmål för tillfället. Än är man nationell och samlar generaler i Potsdam, än är man borgerlig och framför allt småborgerlig, än är man socialist. Hit hör också nationalsocialismens ständiga behov av in- och utländska »fiender». Ingenting är viktigare än att stärka kampviljan. Därav myten om judarnas radikalt onda natur, frimurarnas farlighet och annat mera. Det behövs ständigt nya stimulanser. Allt kan användas som rekvisita, när det gäller att suggerera massorna. Fåfängt söker man efter sammanhang eller principer. Allt är propaganda, som skall förkunnas med »tändande paroller», valda för stunden. Men allt användes med raffinerat spårsinne för massans och särskilt den tyska massans behov. Ingen av de ledande tror på någon av myterna.

Härtill kommer en gigantisk och imponerande maktapparat. Allting skall indragas i partiaktionen. Varje privat existens skall ha sin rot i partiet. Det får icke finnas några döda punkter. Principen är, att partiet skall vara allestädes närvarande. Privatexistensen upphör och man har fått en förträfflig spioneriapparat. För att hindra apparaten att stelna, och framför allt för att hindra uppkomsten av farliga maktkonstellationer, vidtagas ständiga omorganisationer och omplaceringar. Dessutom tillämpar man ett system med dubbelorganisation, som gör god verkan. Två organisationer få samtidigt i uppdrag att från olika sidor gripa sig an samma uppgifter. Därigenom kontrollera de varandra ömsesidigt och hålla varandra i schack.

Som kronan på verket te sig våldsmetoderna eller med andra ord koncentrationslägren, hemlig polis, spioneri och särskilda partikadrer med uppgift att hålla skräcken vid liv.

Alla dessa medel användas med en erkännansvärt skicklig taktik i den politiska kampen inåt och utåt. Med förkärlek väljas de mest våldsamma medlen, ty de markera »vild beslutsamhet». På detta sätt framkallas skenet av elementär makt. Våldet står bara skenbart i motsägelse till vanan att framställa sig själv som rättens försvarare, som anklagare mot en himmelsskriande orätt. Allt som national-socialismen tar sig för, sker blott för att försvara en helig rätt. Det talas alltid om trohet och heder. Samtidigt som man använder de grymmaste tillvägagångssätt, är man fylld av moraliskt patos. Därför kan ej hänsynslösheten i den yttre politiken förvåna. Förbrytelser ar-

rangeras och motståndaren göres ansvarig. Man injagar skräck och samtidigt raseri. Så framkallas tacksamhet mot en stark regim. Man glorifierar den borgerliga ordningen samtidigt som man med varje åtgärd smäddar och förstör denna ordning.

Frågar man sig, vart allt detta kan leda inrikespolitiskt och utrikespolitiskt, svarar Rauschning:

Inrikespolitiskt måste resultatet bli nationalbolsjevism. Nu, men först nu, finnes alla förutsättningar för en proletariatets diktatur. Detta blir revolutionens andra skede. Allt pekar därhän. Den ekonomiska utveckling, som man slagit in på med den efter ryska förebilder uppgjorda fyraårsplanen, arbetarklassens »avpolitisering», som hindrat de självständiga organisationerna och reformisternas verksamhet, men som skapat alla förutsättningar för en ny plötslig omstörtningstilja och medelklassens deklassering, varigenom nya tillskott tillförts den formlösa massan, som längtar efter en »ny ordning». Icke alla ledarna se denna utveckling, men de finnas bland dem, som äro mera skarpsynta och som avsiktligt gynna radikaliseringen för att främja egna, väl uttänkta planer. För övrigt är ledarnas vilja i detta avseende likgiltig. Utvecklingen går efter en obönhörlig konsekvens. De vitalare ungdomarna äro också fullt på det klara med vart allt pekar och acceptera riktningen. Ungdomen formas ju också till en sant revolutionär typ genom konsekvent uppföstran till brutalitet och hänsynslöshet. Det vore oriktigt att tro, att armén skulle ställa sig hindrande. Det är en legend, att den nuvarande armén är reaktionär. Armén kommer icke blott att tolerera en social nyordning utan även att göra denna till sin egen uppgift, om icke någon annan politisk grunduppfattning ger den möjlighet att leda sina militärpolitiska idéer i nya banor.

Rauschnings bok skrevs för ungefär ett år sedan. Det kan vara lämpligt att avsluta referatet med en redogörelse för Rauschnings uppfattning av nationalsocialismens utrikespolitiska medel och mål.

Målet är detsamma som i inrikespolitiken: ett maximum av herravälde och makt för ledarskiktet — heute gehört uns Deutschland und morgen die ganze Welt. Medlet är att skapa oro på alla håll. Den gigantiska apparaten i inrikespolitiken kan motsvaras av en lika imponerande apparat i utrikespolitiken. Överallt har nationalsocialismen spunnit sitt nät och skapar oro. Den är engagerad i Spanien och i Brasilien, i Fjärran Östern och i Afrika, i Mindre Asien och Förenta staterna. Det är detta som karakteriserar den världsrevolutionära dynamiken. Den är revolution och alla dess dagspolitiska inställningar, axlar, vänskapsförsäkringar och fiendeattityder, ha endast taktiskt värde.

Man kan nu mot detta invända, att Hitler upprepade gånger förklarat sig »endast» vilja bygga upp ett Stor-Tyskland, att han inom anmärkningsvärt kort tid med fredliga medel lyckats sönderriva Versaillesbestämmelserna samt att han synes föredraga fred framför krig. Det vore också egendomligt, om en så beräknande man skulle ha så omåttliga planer.

Rausehning bemöter invändningarna.

Vad Stor-Tyskland beträffar är det ett ord, som användes av propagandan för att anknyta till gamla föreställningar och använda dem för helt andra syften. Den nationella återföreningen var ett mål från förra århundradet och avsåg en förening i frihet och liberalism. Nu är det fråga om något helt annat. Nationalsocialismens ockupation av Österrike är ett utmärkt exempel. Ockupationen uppgavs vara uppfyllelsen av seklers dröm. Den blev en cynisk utrotning av ett sjuhundraårigt arv. Österrike behandlades av Tyskland så, som man hittills gjort med ett erövrat område, vars befolkning skall slås ned. Dess karaktär och egenliv äro tydligen fullkomligt likgiltiga för underkuvarna. Men detsamma gäller »återföreningen» av sudet-tyskarna. I själva verket ledde den till tjeckernas fullständiga undertryckande. När man inte ens beträffande ett folk av den egna stammen kunde avstå från den militära ockupationens metod, hur skall då behandlingen av de slaviska folken inom samma område gestalta sig? Naturligtvis som en fullständig våldsregim, där varje tal om fredligt samförstånd är uteslutet. Ingen tror väl heller på att den nuvarande regimen tänker anordna federativa stater.

Det är sant att Versaillesfördraget sönderrivits. Man har sagt, att de hårda årens uppoffringar därför icke varit förgäves; varje tysk måste också glädja sig över, att ett outhärdligt fördragssystem avskaffats. Men det är här fråga om medlen och gränserna för en nationell politik. Har det som skett verkligen tjänat nationens bästa? Har ledaren icke gång på gång onödigtvis störtat sig i situationer, som gjort risken för ett koalitionskrig överhängande? Hittills har han räddats av motståndarnas fredsvänlighet, men är han icke beredd att lära av sin senaste triumf (München) måste man med bekymmer tänka på tyska folkets framtid.

Ledaren är förvisso fredsvänlig och anser icke kriget vara den normala relationen mellan staterna. Han föredrager freden framför kriget. Men detta bevisar icke på minsta sätt, att det icke hos honom skulle finnas en avsikt att fortsätta en utrikespolitisk revolution av hittills okänd omfattning och eftersträva ett världsimperium. Tyska fredsförklaringar kunna vara relativt uppriktiga, likaså tyska avstående från anspråk på territorier. Det finnes andra och subtilare medel att förverkliga planerna. En hegemoni kan förverkligas genom allianser, där *en* bestämmer. En sådan hegemoni kommer icke att utövas i fredlig eller moderat anda. Vad den nuvarande tyska regimen eftersträvar är en fullständigt ny ordning, en helt ny uppdelning av världen. Det är därför meningslöst att fråga när den tyska politiken skall ha framställt sitt sista krav eller begärt det sista priset, ty det finnes ingen mättnad. Man skall icke bedraga sig på ledarens realism. Han kan göra iskalla och klara planer, som med mästerskap sättas i verket. Sådant göra män med stor taktisk begåvning. Men samtidigt kunna de vara besatta, av aningar och syner drivna drömmare, som tro sig vara gudalika och leva i en

överklig värld. För sådana finnes blott rörelsetendenser och icke några fasta politiska mål.

Alliansen med Ryssland kommer, säger Rauschning, att bli ledarens stora kupp vid en framtida kris. Kommer den till stånd och om den fungerar, betyder det att tvenne strömningar, som vilja ut i havet — världsrevolutionen — mynna ut i varandra. Det blir då icke någon vanlig allians av maktpolitiska skäl, utan en allians, som radikalt omändrar världen. Då är världsrevolutionen på marsch.

Ledarens aversion mot ett sådant förbund är obestriddig. Den härleder sig av insikten, att de nationalsocialistiska metoderna visserligen kunna mäta sig med de bolsjevikiska, men knappast äro överlägsna. Den faran ligger nära till hands, att det blir en bolsjevikisk och icke en nationalsocialistisk hegemoni. Hittills har ledaren icke stött på någon motståndare, som varit vuxen hans politiska metoder. Det har givit honom en känsla av absolut överlägsenhet, som han personligen behöver. Men med Sovjet-Unionen skulle han få en allierad, som är lika farlig som om den vore motståndare.

Det måste upprepas, att ovanstående är ett referat och som sådant mycket sammanträngt och ofullständigt. Här skall icke uttalas något omdöme om Rauschning har rätt eller icke. Var och en må bilda sig en mening om, huruvida Rauschnings framställning bär sannolikhetens prägel med hänsyn till vad som inträffat de senaste åren och de sista månaderna. Så mycket är dock tydligt, att nationalsocialismen för närvarande befinner sig i en utveckling, till sin natur vitt skild från den historiskt determinerade inre logik, varmed partiet en gång samlade tyskarna till koncentration mot Versaillesdiktatet eller — om man vill uttrycka annorledes — blev medlet för det återupprättelsens mål, som instinktivt hägrade även för Weimarrepublikens kujonerade tyskar.

När Schweiz Den 31 augusti samlades schweiziska förbundsfullmäktiga för att utse högste befälhavare för landets stridskrafter. Denna är samtidigt den schweiziska arméns ende general. Det var första gången sedan augusti 1914 som förbundsfullmäktiga i detta ärende var sammankallad. Schweiz har nämligen i fredstid ingen högste befälhavare och ej heller någon general. Chefen för försvarsdepartementet — vilken i likhet med nuvarande förbundsfullmäktiga Rudolf Minger i regel alltid är högre milisofficer — utövar praktiskt taget icke blott högsta ledningen av militärförvaltningen utan även av försvaret i övrigt. Först vid krigsfara skall en högste befälhavare utses. Såväl ceremonielet som stämningen vid generalsvallet förtjäna att bli bekanta även för svenska läsare.

Efter förberedande överläggningar i nationalrådet (deputeradekammaren) och ständerrådet (senaten) sammanträdde hela förbundsfullmäktiga, d. v. s. bägge kamrarna i gemensam sittning. Deltagandet i detta minnesrika sammanträde var enastående livligt. Av nationalrådets 187 medlemmar voro 186 samt av ständerrådet 44 medlemmar 43 närvarande. Presidenten i Schweiziska Edsförbundet Etter hade

även tillstädeskommit. Åhörarläktarna voro fullsatta. Flertalet utländska beskickningschefer närvaro.

Talmannen Valotton — det dominerande radikala partiets ledare — öppnade sammanträdet samt tillkännagav, att samtliga politiska grupper beslutat föreslå chefen för andra armékåren överste Guisan till högste befälhavare och general. Församlingen skred omedelbart till val, varvid överste Guisan erhöll 204 röster av 227 avgivna. Valutgången mottogs med stormande bifall, vari även åhörarna på läktarna deltog.

Kom så det högtidliga ögonblick, då den nye generalen skulle avlägga eden. Under det att församlingen reser sig och en fullständig tystnad råder, inträder general Guisan, paradklädd, samt går med fasta steg fram till talmannens bord. Hans hållning är stram och han gör trots sina 65 år ett anmärkningsvärt ungdomligt intryck. Talmannen uppläser eden: »Jag svär trohet till Schweiziska Edsförbundet. Jag svär att med alla mina krafter och med risk för eget liv skydda och försvara fäderneslandets ära, oberoende och neutralitet. Jag svär att strängt rätta mig efter förbundsrådets (regeringens) instruktioner.» På talmannens uppmaning vände sig generalen därefter mot förbunds församlingen, höjde den högra armen och uttalade med kraftig röst: »Jag svär detta.»

I ett varmhjärtat tal tolkade därefter talmannen förbunds församlingens samt hela det schweiziska folkets känslor inför dagens historiska händelse. Han erinrade om, att 25 år förflutit sedan förbunds församlingen till högste befälhavare valde general Wille, vilken på ett glänsande sätt fyllde sin viktiga uppgift. Han prisade general Guisans framstående egenskaper, stora erfarenhet och utomordentligt förtjänstfulla militära gärning. Han uppmanade generalen att framföra förbunds församlingens och nationens oinskränkta förtroende till armén samt slöt med orden: »Gud välsigne Eder och eder stora uppgift! Gud bevara vårt fosterland och vår armé!»

Anyo följde en bifallsstorm, varpå generalen blev föremål för varmhjärtade personliga lyckönskningar från de församlade med presidenten i täten. Vid dennes sida lämnade han därefter förbunds församlingen.

Under tiden hade på platsen framför parlamentshuset och på de angränsande gatorna samlats en stor menighet, uppskattad till omkring 15,000 personer, vilken under tystnad och med blottade huvuden inväntade det ögonblick, då den nye generalen trädde ut på trappan. Ovationsartade hyllningar mötte honom. Menigheten sjöng nationalsången. Det var en entusiasm utan gränser. Sällan om ens någonsin torde i Bern en så från hjärtat gående hyllning, så ärlig och så varm, ägnats en enskild man.

Den historiska dagen hade haft en utomordentligt värdig och fosterländsk prägel. Den schweiziska statens enighet och oböjliga vilja att försvara sin frihet samt försvarets fasta förankring hos folket hade åter och på gripande sätt manifesterats. Då underrättelsen om valet blivit känt, inströmmade till general Guisan från hela landet — från

korporationer och enskilda — hyllningstelegram, bärande vittne om det anseende och förtroende, han åtnjuter i alla kretsar.

General Guisan är född i Mézières (Vaud) 21 oktober 1874 och är sålunda i dessa dagar 65 år. Han har gjort sin karriär inom artilleriet och generalstabens, har använts såsom lärare vid militära skolor, i ett flertal utredningar samt i uppdrag utomlands. Han har sedan 1932 varit chef för andra armékåren. General Guisan anses äga utomordentliga chefsegenskaper och har en outtröttlig arbetsförmåga. I likhet med vad som i regel är fallet i schweiziska armén har general Guisan vid sidan av den militära tjänsten haft civil verksamhet. Hans intressen hava varit jordbruk samt hästuppfödning.

Enigheten vid årets generalsval är anmärkningsvärd i jämförelse med generalsvalet 1914. Under dåvarande starka dragkamp i Schweiz mellan de tyska och latinska folkdelarna kunde valet den 3 augusti av Ulrich Wille till general ske först efter de starkaste påtryckningar från förbundsrådet. Dess ledande man, den från de tysk-ryska separatfredssträvandena 1917 sedermera kände Arthur Hoffmann, hotade med förbundsrådets avgång, ifall Willes motkandidat, Sprecher von Bernegg, valdes. Wille, som hade nära familjeförbindelser med Tyskland, betraktades både av de fransktalande och av tyska radikaler såsom alltför »preussisk», och Sprecher hade också vid den förberedande nomineringen vunnit stöd av majoriteten i alla partier. Men förbundsrådet genomdrev, att förbundsförsamlingens val uppsköts ett par timmar, och lyckades under tiden bearbeta partierna till förmån för Wille. Ulrich Willes son utpekades länge som trolig general, men han utsattes för ett par år sedan för stark kritik i förbundsförsamlingen på grund av ett besök i nationalsocialismens högkvarter. Det förtjänar observeras, att parlamentet denna gång med stor enhällighet valt en fransktalande.

Pontus Reuterswärd.

Samlingsregering? Alltsedan det nya kriget utbrutit och även under den närmast föregående tidens utrikespolitiska spänning ha röster här och var höjts för en ombildning av regeringen i syfte att skaffa denna ett bredare nationellt underlag. Under de sista dagarna i augusti, d. v. s. kort innan Tyskland skred till sitt anfall mot Polen, höllos såvitt känt vissa förberedande överläggningar mellan statsministern och partiledare. Statsministern och hans kolleger kände då liksom ännu vid urtimans remissdebatt ingen benägenhet att finna en regeringsombildning påkallad. En motsatt uppfattning deklarerades emellertid vid remissdebatten av bondeförbundets souschef, hr Svensson i Grönvik, till viss överraskning icke minst för regeringsbanken. Majoriteten av bondeförbundets riksdagsgrupp var plötsligt vunnit för tanken på en allmän samlingsregering. Dess alternativ var följaktligen antingen partiets kvarstannande i regeringsställning, ehuru med fördelning av ansvaret även på oppositionspartierna, eller också partiets utträde ur regeringen, som därigenom antingen bleve rent socialdemokratisk eller också utfylldes med opolitiska kapaci-

teter eller — ehuru mindre sannolikt — med representanter för den borgerliga vänstern. I slutet av september framtvungade bondeförbundet, att statsministern officiellt inledde förhandlingar med högern och folkpartiet för att utröna, huruvida dessa nu funno tiden inne för en bredare basering av regeringen. Då oppositionsledarnas svar icke utmynnade i ett absolut krav på någon omedelbar ombildning och då statsministern själv av allt att döma var föga intresserad därav, resolverade han att regeringskoalitionen skulle fortbestå, naturligtvis med den ändring som komme att betingas av det nya tillfälliga folkförsörjningsdepartementets tillkomst. Vid bondeförbundets gruppssammanträde den 6 oktober — hållet samma dag som de oroande underrättelserna om Sovjets krav på Finland inlöpte — reträtterade bondeförbundet och konfirmerade för sin del statsministerns beslut, dock utan att uppge sin principiella uppfattning om önskvärdheten av en samling.

Detta är i korta drag gången av de hittillsvarande ministärförhandlingarna. Bakom de officiella uttalandena kunna vissa stämningar skönjas. De socialdemokratiska regeringsledamöterna ha icke, i varje fall icke ännu, funnit något skäl att maka åt sig så mycket, som vid en större ombildning skulle behövas för att lämna plats för andra. Såsom vanligt ha de ej ens inför alla de nya besvärligheterna eller inför kritiken mot den bristfälliga beredskapen saknat »Verantvortungsfreudigkeit». De ha — enligt statsministerns tal å Konserthuset — utgått från det »brutala» faktum, att de representerade ett parti, »som har halvdelen av andra kammarens och om något är majoriteten i första kammaren»; följaktligen anse de regerandet vara partiets både rätt och plikt. Däremot har bl. a. partiets huvudorgan — kanske föga överraskande för att komma från en sådan gammal partitaktiker som hr Z. Höglund — inför de växande regeringssvårigheterna pläderat för en regeringsombildning, d. v. s. ett ökat divisionsansvar. Även bondeförbundets regeringsledamöter ha tydligen icke hyst någon rädsla för ansvaret, i motsats till de upproriska i riksdagsgruppen och ute i landet, vilka tyckas främst ha hört hemma bland partiorganisationens koryféer. I verkligheten torde oktoberförhandlingarna blott ha rört sig om, huruvida de borgerliga partierna skulle vilja ingå i regeringen med vartdera någon man, som dessutom säkerligen icke skulle erbjudas någon viktigare ministerpost. De båda härskande partierna eftersträvade m. a. o. blott att få erhålla borgerlig gisslan men motsatte sig den fullständiga ombildning av ministären, som såväl hr Bagge som hr Andersson i Rasjön ganska självklart uppställde som ovillkorlig förutsättning för deltagande i en samlingsregering. Det krav på opolitiska fackmäns intagande, som på olika håll rests, har statsministern i någon mån tillmötesgått, när det unga utrikesrådet Hägglöf fick den trettonde taburetten; statsministern syntes enligt sitt Konserthustal principiellt benägen att under krisen t. o. m. ytterligare beträda denna väg, vilken realiter skulle innebära att ministärens sakkunskap förstärkes men dess politiska signatur förblir oförändrad.

Det kan knappast påstås, att förhandlingarna om en samlingsregering blevo något större publiknummer. I radion kommo bulletinerna oftast på sladden. De drunknade i utrikeshändelserna och bensindoftan. Det alstrade tydligen icke någon större förväning hos folket, att regeringen var tämligen likgiltig för nationell samling eller att oppositionspartierna icke ville acceptera regeringsinbjudan under de förhandenvarande betingelserna. Tanken på en samlingsminister ställdes på framtiden, antingen svårigheterna då bli den nuvarande regeringen övermäktiga eller det utrikespolitiska läget obönhörligen framtvingar ett direkt samgående. Taktiskt ha regeringspartierna genom förhandlingarna kanske främst åsyftat att efter ett nej från oppositionspartierna få dessa att känna sig förpliktade till moderation av kritiken.

Krigstidernas regeringsproblem har föga dryftats offentligt i samband med överläggningarna. Professor Bagges svar innehöll dock bl. a. en deklARATION, enligt vilken en samlingsregering borde först bildas i ett utomordentligt läge såsom en utomordentlig åtgärd. Sedermera och sedan det utrikespolitiska läget skärpts har hr Bagge i sitt Göteborgsföredrag poängterat värdet av att äga verklig riksregering, inrymmande såväl företrädare för de stora partierna som opolitiska fackmän eller representanter för näringslivets organisationer.

Så som förhandlingarna upplagts av statsministern, kan det knappast förvåna, att de nuvarande oppositionspartierna icke anmälde sin villkorslösa villighet att inträda i regeringen. De skulle av allt att döma ha fått en plats i kulisserna men ändock nödgats absorbera en del av ansvaret för den planlöshet, som åtminstone till en början karakteriserade regeringens krisåtgärder och för vilken regeringen ensam är ansvarig. Den själv tillräcklighet, som präglade statsministerns Konserthustal, ger näppeligen intryck av att förhandlingarna om nationell samling begynt i den anda av god vilja till ömsesidigt bistånd, som måste vara varje samlingsregerings enda tänkbara atmosfär. Om det är sant som det sagts att »regera är att förutse», måste den allmänna opinionens åsikt om regeringens beredskap förvisso vara sådan, att oppositionspartierna ej behöva uppträda som supplikanter.

Erfarenheterna från de långvariga nationella samlingsregeringarna i England och Frankrike under världskriget ge vid handen, att samling betyder styrka, ja, för dem då betydde seger. De oerhört skärpta partimotsatserna i Sverige under världskriget vittna negativt i samma riktning, d. v. s. om de allvarliga följderna av bristen på samling. Föga imponeras man också av bedyrandena i Norge under världskriget, då Gunnar Knudsens radikala »långa ministär» hela tiden satt vid makten, nämligen att en nationell samlingsregering vore som en bil med punkterade ringar¹; inget vet ju, hur en

¹ Intresserade hänvisas till Arne Björnbergs nyligen utkomna, synnerligen läsvärda avhandling »Parlamentarismens utveckling i Norge efter 1905».

samlingsregering med starkare personuppsättning än den Knudsen-ska skulle ha fungerat, men alla veta, att norsk politik åtminstone tidigare till följd av stridsmetodernas våldsamt var föga förebildlig för granländerna. I dessa tider av största faror för en liten stat i krigszonen står det i alla fall fast, att den gamla partiuppdelningen ej äger eller åtminstone ej borde äga större aktuell betydelse. Varje parti måste t. v. underordna sitt egna intresse landets gemensamma. Partiprogrammens suspenderande måste också innebära suspension av den parlamentariska maktlära, som exc. Hansson på Konserthuset hävdade trots att det brinner runt om i knutarna. När han gjorde sin samlingsgest, uppträdde han som ägaren av aktiemajoriteten på en bolagsstämma, och hans anbud synes i realiteten ej sträcka sig stort längre än till en rätt för andra att utse minoritetsrevisorer.

Ser man spørsmålet från minoritetspartiernas läge, vill man hoppas att dessa inför utsikten till rikliga oppositionstillfällen icke frestas att handla efter den primitivaste partitaktiks vedergällningslagar. Det kan vara kortsynt att se blott på ögonblickets fördel. Ett parti värdesättes i längden med hänsyn till dess positiva insatser, icke med hänsyn till dess negativa. Dansk höger hade under världskriget »favören» att stå utanför regeringsansvaret, men det skar sannerligen inte efteråt guld med täljknivar. Omvänt förvärvade engelsk och fransk höger under sitt positiva arbete i världskrigets samlingsministärer ett anseende, som de efter kriget kunnat diskontera vid valen. Möjligheterna att bedriva opposition och därigenom upprätthålla parlamentarismens idéer om oavhängig kontroll av regeringen äro dessutom under en kris färre än eljest. I många frågor är offentlig debatt med hänsyn till ämnenas utrikespolitiska ömtålighet icke möjlig; genom fullmaktssystemet inskränker sig riksdagens roll ofta blott till att godkänna oomstridda ramlagar, medan deras tillämpning blir regeringens sak och endast kan kontrolleras post factum samt därför blott i begränsad mån; dessutom torde en vitt utbredd opinion fordra att i onda tider kravet på statsmaktens effektivitet går före normala tiders revisorssynpunkter. Givetvis kan en nödig parlamentarisk kontroll ändock utövas under en samlingsregering; först då skulle det nämligen ges utsikter till att alla riksdagsmän kunde framföra sin kritik utan att beskyllas för partipolitiskt nit.

Obestridligen kan ett oppositionsparti indirekt utöva stark influens. Men i ett läge, då makten enligt sakens tvingande natur förskjutes till regeringens fördel, måste oppositionspartierna med all sannolikhet ha större möjlighet i regeringsställning att vinna gehör för sina synpunkter än om de stå utanför. Givetvis beror allt härvid dels på personerna, dels på värdet av deras synpunkter. Och givetvis måste förutsättningen vara, att en samlings- eller riksregering bildats i uppsåt och syfte att dess män ärligen skola praktiskt samverka för landets bästa. Med en hänvisning till de fyra socialdemokraternas stora roll i den Edénska koalitionsregeringen eller till Staaffs välgående insats i den Lundebergiska samlingsministären kan man våga formulera satsen, att betydelsen av olika partiets representation i

Dagens frågor

ett dylikt krigskabinett ej kan mätas med enkla aritmetiska eller proportionalistiska mått. Och naturligtvis kan en minoritet, till vilken ingen hänsyn tas utan vilken ständigt majoriseras, begära sitt utträde; dess män finge vara beredda att sova på ränseln.

Av flera skäl kan man ifrågasätta lämpligheten av att spara riksregeringen till det blodiga allvarets tid. För det första finns det så många gradationer av riksregering, att mellanformer först kunna tillgripas och den »stora» samlingsregeringen hållas i beredskap. För det andra har parlamentarismens partiidéer så omvärderats under senare år, att en allmän samling nu ej kan anses vara samma uppseendeväckande undantagsåtgärd som tidigare. För det tredje måste det alltid ur rent praktisk synpunkt vara ett ohägn att i allvarets stund sätta in nya personer, utan att dessa tidigare fått göra sig nära förtrogna med uppgiften. För det fjärde måste läget för vårt land redan nu betraktas såsom utomordentligt riskfullt, enligt mångas mening allvarligare än någonsin sedan 1700 och 1809.

Slutligen måste man konstatera det anmärkningsvärda uti att ingen representant för industrien och handeln har säte i landets regering under en tid, då hela näringslivets grundvalar till följd av omständigheterna tillfälligtvis måste omläggas. Ingen vulgär agitation kan i dessa tider beteckna en sådan representation som allenast ett kapitalistintresse. Allas materiella väl och ve beror nu av en klok och dristig aktiv näringspolitik.

Dessa allmänna reflexioner göra på intet sätt anspråk på att uttömma problemet. Vid ett praktiskt bedömande i ett visst läge kan man från samma principiella utgångspunkt komma till olika slut. Ingalunda förbises heller, att ett samarbete mellan regeringen och oppositionen redan förekommer i olika former; bl. a. torde utrikesnämnden och utrikesutskottet just nu fylla en viktig funktion. Om ett ting borde dock kunna råda enighet: världskrigstidens upprörda och för samhällslugnet farliga partistrider få ej upprepas. Inför riskerna för landet vore ett partis krav på maktfullkomlighet lika beklämmande som ett annat partis krav på ansvarsbefrielse. I orostider äro partierna underkastade statsintressets rekvisitionsrätt.

E. H.